

Toespraak in de Amsterdamse Studenteneklesia op 15 mei 2011
door Kees Kok

Als een lichaam

Voorlezing uit het verhaal over Jezus van Nazaret
Lukas 24:13-53

En zie, twee van hen waren diezelfde dag op weg naar een dorp,
zestig stadiën van Jeruzalem, dat Emmaus heette.

Zij bespraken met elkaar
de samenloop van alle dingen.

En het geschiedde
terwijl zij in gesprek waren
en naar antwoorden zochten,
dat Jezus zelf naderde en met hen mee verder ging.

Maar hun ogen waren overmeesterd,
zij herkenden hem niet.

Hij sprak tot hen:

Wat zijn dit voor woorden
die jullie elkaar tegenwerpen onder het gaan?

Zij hielden in, ontstemd.

Die met de naam Kleopas antwoordde hem en zei:

Ben jij dan de enige vreemdeling in Jeruzalem
dat jij niet weet wat daar geschied is, deze dagen.

Hij sprak tot hen:

Wat dan?

Zij zeiden tot hem:

Dat met Jezus de Nazarener,
die man was een profeet, machtig in daad en woord
voor de ogen van God en heel het volk;
maar onze hogepriesters en vooraanstaanden hebben hem overgeleverd
zodat hij ter dood veroordeeld werd,
en hebben hem gekruisigd.

En wij maar hopen:

hij het is die Israël vrijkopen zal.

Maar ondertussen is het al de derde dag
sinds dit alles is geschied.

En nu hebben enkele van onze vrouwen
ons ook nog in de war gebracht -
zij waren vanmorgen vroeg bij de groeve
en vonden zijn lichaam niet;

en toen kwamen zij met het verhaal
dat zij, in een visioen, engelen hadden gezien
die zeggen dat hij leeft.

Toen zijn er een paar van ons naar de groeve gegaan
en zij bevonden het zoals de vrouwen gezegd hadden,
maar hem zagen ze niet.

Hij sprak tot hen:

O jullie die van niets weten, slome harten,

die geen vertrouwen schenken
aan alles wat de profeten hebben gesproken.
Moest de messias dit niet lijden
en zijn heerlijkheid binnengaan?
En te beginnen bij Mozes en bij alle profeten
verklaarde hij hen
wat in de geschriften, alle, over hem staat.

Zij waren dicht bij het dorp gekomen waarheen zij op weg waren
en hij hield zich alsof hij verder moest gaan.
Maar zij drongen sterk bij hem aan en zeiden:
Blijf bij ons, het is haast avond, de dag is al gedaald.
En hij ging naar binnen om bij hen te blijven.
En het geschiedde
toen hij met hen aanlag aan tafel:
hij nam het brood,
sprak de zegen uit,
brak het en gaf het hun.
Toen werden hun ogen geopend
en zij herkenden hem.
En hij werd onzichtbaar voor hen.
Zij zeiden tegen elkaar:
Was ons hart niet als een brand in ons
toen hij met ons sprak op de weg
toen hij de geschriften voor ons opende?
En nog dat uur stonden zij op
en keerden terug naar Jeruzalem.

Zij vonden de elf tezamen en die bij hen waren -
die zeiden:
Waarachtig, hij is opgewekt, de heer,
en is aan Simon verschenen.
En zij legden alles uit, van onderweg
en hoe hij zich te kennen had gegeven
in het breken van het brood.
En nog spraken zij hierover
en daar staat hij zelf in hun midden
en zegt hen:
Vrede voor jullie.
Verbijsterd en diep geschokt
dachten zij een geest te zien.
Hij sprak tot hen:
Waarom zijn jullie zo verbijsterd
en komen er bedenkingen op in je hart?
Zie mijn handen en mijn voeten,
ik ben het zelf.
Betast mij en zie,
een geest heeft toch geen vlees en gebeente
zoals jullie zien dat ik heb.
En dit zeggende

toonde hij hen zijn handen en zijn voeten.
Ze konden het nog niet geloven
van vreugde en verwondering -
hij sprak tot hen:

Hebben jullie iets te eten hier?
Zij gaven hem een stuk gebakken vis.
Hij nam het
en voor hun ogen at hij het op.
Hij sprak tot hen:

Dit zijn mijn woorden
die ik gesproken heb tot jullie
toen ik nog bij je was:
dat vervuld moet worden
alles wat in de Thora van Mozes,
in de profeten en in de psalmen
geschreven staat over mij.

Toen opende hij hun verstand
opdat zij de Schriften zouden doorgronden.
En hij sprak tot hen:

Zo staat geschreven:
'De messias zal lijden
en opstaan uit de doden, de derde dag.
In zijn naam zal worden uitgeroepen
onder alle volkeren:
omkeer
tot kwijschelding van schulden,
tot vergeving van zonden.'
En te beginnen in Jeruzalem
zullen jullie hiervan getuigen.
En weet, ik zend over jullie de belofte van mijn vader.
Blijf dus in de stad
totdat jullie worden bekleed
met kracht uit den hoge.

Hij voerde hen de stad uit
tot bij Betanië.
En hij hief zijn handen op
en zegende hen.
En het geschiedde
terwijl hij hen zegende,
dat hij wegging van hen
en dat hij werd omhooggedragen naar de hemel.
Zij wierpen zich voor hem neer.
Toen keerden zij naar Jeruzalem terug
in grote vreugde.
En zij waren zonder ophouden in het Heilige
en zegendes God.

Toespraak

Je bent optimistisch of pessimistisch van aard. Je ziet het somber in of je blijft er ondanks alles in geloven. Maar de feiten van alledag zijn niet bepaald rooskleurig. Iemand op wie je al je hoop had gesteld, is opgepakt en vermoord door het regime. Het gebeurde in Jeruzalem, zoals het tot op vandaag steeds opnieuw gebeurt, overal ter wereld. De Emmaüsgangers waren aanhangers van Jezus van Nazareth. Ze hadden al hun kaarten op hem gezet. Hij zou het joodse land wel even bevrijden van de Romeinse bezetter en vredeskoning van Israël worden, zoals ooit David en Salomo. Zij zagen zich al naast hem tronen, een aan zijn rechter- en een aan zijn linkerhand. Begin van een nieuwe tijd: nieuwe hemel, vrede op aarde. Maar het is anders gelopen: Jezus is door de Romeinse overheid geëxecuteerd als een terrorist, samen met twee echte misdadigers, de een rechts, de ander links van hem. De Emmaüsgangers zijn gedesoriënteerd. Wat moeten ze doen? Zich aansluiten bij de opstandelingen die het nog minstens een eeuw daarna zullen volhouden? Moeten ze achter een van de vele nieuwe messiassen aanlopen? Of capituleren voor de Romeinen en zich aansluiten bij de heersende wereldmacht? Ze weten het niet. Ze zien het niet meer zitten. Hun ogen zijn overmeesterd door de feiten, verblind door wat ze hebben gezien.

Er voegt zich een derde persoon bij hen. Die hoort hun klaagzang aan, en legt ze uit dat ze er niets van gesnapt hebben: als je je eigen boeken, Mozes en de profeten, goed leest, dan weet je dat de messias dit alles moest lijden en zijn heerlijkheid binnengaan. Want het messiaanse project, het masterplan van deze messias, steunt niet op macht en geweld, maar op het onwankelbare vertrouwen dat het anders kan en moet op deze aarde, eerlijker, rechtvaardiger. En dat andere begint altijd bij jezelf, met het reacteren van je slome hart; het breken en delen op wereldschaal begint in eigen huis, aan eigen tafel. Op het moment dat Jezus dat nog eens voordoet, gaan hun ogen open en herkennen zij hem pas. En op hetzelfde moment verdwijnt hij uit hun ogen.

Want dat is de crux van het verhaal, van heel het evangelie, alle vier: de messias kan niet blijven, het zou al gauw een ordinaire machthebber worden, aan wie de slaafse volgelingen al hun eigen verantwoordelijkheden afstaan. De Emmaüsgangers nemen hun verantwoordelijkheid. Zij keren op hun schreden terug naar Jeruzalem, 'bekeerd' van hun dwaalwegen, hun slome harten staan weer in vuur en vlam.

En daar in Jeruzalem duikt ook Jezus weer op. Plotseling staat hij midden tussen de elf overgebleven leerlingen: 'Vrede zij jullie'. Verbijstering, shock. Zij denken een spook te zien. Maar Jezus toont hun zijn handen en voeten met de drie dagen oude wonden. Hij is het echt.

Dat Jezus na zijn dood nog een aantal keren lijfelijkelijk verschijnt voor hij 'ten hemel vaart', lijkt vooral bedoeld om te benadrukken dat hij er werkelijk geweest is. Niet als een fantasie, een *fantasma*, een spook, een geest, maar als een mens van vlees en bloed, als been van ons gebeente en vlees van ons vlees. Hij kwam geen nieuwe religie brengen, geen hogere filosofie, geen geheime leer voor ingewijden. Hij kwam in het spoor, in de geest en de wijsheid van 'Mozes en de profeten', voordoen, vóórleven, wat het betekent

om in levende lijve waar en waardig mens te zijn. En nog eens legt hij uit hoe het zit: dat de messias lijden moest en opstaan op de derde dag. En hoe hij zijn eigen naam, heel zijn wezen, verbonden heeft met het grote program dat vervat ligt in de Naam van Israëls God: 'In zijn naam zal worden uitgeroepen onder alle volkeren: omkeer tot kwijtschelding van schulden, tot vergeving van zonden'. Het wegdragen van zonde, kwaad, onrecht de wereld uit maakt intrinsiek deel uit van de Naam zoals die in Mozes en de profeten wordt gespeld (met name Exodus 24:6-7). En zij, de leerlingen, worden er op uit gestuurd om dat zelfde program uit te voeren en zo die Naam te heiligen, te 'verheerlijken': te beginnen in Jeruzalem. En verder op alle puinhopen en massagraven van deze wereld, in alle steden van alle volkeren waar tanks en verraders de dienst uitmaken, waar de menselijke waardigheid met voeten wordt getreden. Nog altijd is de lijst van deze steden en volkeren zo eindeloos, dat onze ogen erdoor overmeesterd dreigen te worden en wij de neiging hebben om op onze schreden terug te keren van onze idealen, en ons te schikken in het onwrikbare onrechtstelsel van deze wereld. Wij zijn in zekere zin allemaal Emmaüsgangers.

En daarom komen wij van week tot week bijeen om ons te laten ompraten en bijpraten, om onze slome harten te laten reactiveren en om het brood te breken. Om ons verstand te laten openen en ons af te stemmen op waar het nu eigenlijk om gaat in deze wereld. Waar gaat het dus om? De Nederlandse dichter A. Marja heeft dat vijftig jaar geleden aldus verwoord in zijn gedicht 'De derde Emmaüsganger':

*het gaat niet om het dood gaan en daarna
het gaat om het leven als
de leliën des velds om het eten en drinken verdelen
zodat ieder verzadigd wordt en er ruimte komt
voor wat eigenlijk pas leven is:
de bruiloft en het dansen en het vrijen
het luisteren en luieren en leren
en het meetellen van de timmermannetjes
van de hoeren en hadjememaars en vissers
tussen de witgekalkte graven
tussen de spekulanten in en om de tempels
tussen de priesters en professoren
en al die pilatussen
die donders goed beter weten.*

Lukas wil ons met deze licht absurdistische scène, waarin de dode zoon van een timmermannetje een gebakken visje eet met zijn vissende volgelingen, vertellen 'dat het niet gaat om het dood gaan en daarna', maar om 'het leven als de leliën des velds'. De aarde waaruit de leliën hun kopjes opsteken, biedt brood genoeg voor al wat leeft, voor een leven in vreugde, ook voor de maatschappelijk minderwaardig geachte timmermannetjes, hoeren, zwervers, vissers en vreemdelingen. Leven in vreugde: dansen, luisteren en luieren en leren, vrijen, eten en drinken. Dat is 'Gods wil', daarin komt zijn koninkrijk dichterbij, als een lichaam, als het 'lichaam van de messias'. Niet het dode, verminkte, gemartelde lichaam, maar het levende, 'verheerlijkte' lichaam.

'Moest de messias dit niet lijden en zijn heerlijkheid binnengaan'?
Heerlijkheid, dat is leven in volle glorie. Zoals we alle mensen op hun verjaardag toezingen: 'zij leve hoog' en 'in de gloria'. Dat zijn hoog opklinkende woorden over menswaardig leven in vreugde. En hoe zou dat moeten zonder levend lichaam, zonder ogen, handen en voeten?
Misschien zijn het toch niet zo vreemd, deze verschijningsverhalen. Als wij onze dode geliefden in herinnering roepen, of ze verschijnen plotseling voor ons geestesoog, dan zien wij ze zoals ze waren: als levende, niet als dode lichamen.

Uiteindelijk verdwijnt ook het lichaam van Jezus van de aardbodem, net als alle gestorvenen, de hemel in, god weet waarheen. Maar dat vermeerdert alleen nog maar de vreugde van zijn volgelingen. Zij weten zich door hem gesterkt, geladen met zijn heilige geestkracht 'uit den hoge'. Ze zijn niet langer lamgeslagen, gevangen in het 'lichaam des doods' – zoals Paulus het ergens noemt -, maar weten zich leden van een doorgeest, messiaans lichaam, dat zich vanuit Jeruzalem als een inktvlek over deze aarde zal uitbreiden. Over deze aarde waar wij thuishoren, waar ons lichaam voortgekomen is, en waarop wij ons leven leven in de hoop een nieuwe aarde, een betere wereld dan deze. Zoals de psalm het zegt:

*Van God Ik-zal-zijn is de hemel –
aan de kinderen der mensen allen
heeft hij de aarde gegeven.
niet de doden zingen
niet de doden onder de grond
maar wij levenden, omdat wij leven... (Psalm 115, vrij)*

Zo zingen wij door 'doodse stilte' en 'nachten niemand' heen, als uit één mond, als een lichaam, als één lichaam.